

PAULO IZTUETA IDAZLEA ETA LITERATURAKO IRAKASLEA

«Pentsamenduak bertan egosi behar dira, gero kanpora proiektatzeko»

Euskal literaturak 36ko gerraren aurretik bizi zuen giroa ezagutzen laguntzen duen trilogia eman du argitara Paulo Iztuetak, Utriusque Vasconiae argitaletxearen Kritika Literarioa sailean. Berak idatzia da bat, garaiko idazleen testuen berrargitalpenak beste biak.

Juan Luis Zabala | DONOSTIA

Trilogia bati dagokion bezala, bata bestearekin estu lotutako liburuak dira Paulo Iztuetak plazan jarri berri dituenak. Mundu baten berri ematen dute hirurek. Eta Paulo Iztuetari mundu hori barruan bizirik duela igartzen zaio, liburuez mintzatzen hasi eta gerra aurreko idazleak aipatzen dituenean. Betiko lagun zaharrak: Lauaxeta, Aitzol, Lizardi... eta, guztien gainetik, Orixe.

■ **Orixek idatzitako Euskal literaturaren historia laburra- ren berrargitalpena da kale- ratu berri duzun trilogiako lehen liburua. Merezki baino ahaztuago zegoela irudituko zaizu, noski.**

Zalantzak dauzkat ahaztua dagoen ala ezezaguna den. Filologiako fakultateetan hainbeste ikasle eta irakasle izan direla kontuan hartuta, harritzekoa da lan hau itzalpean nola dagoen oraindik, are harrigarriagoa Orixeren *Idazlan guztiak* argitaratu zirela kontuan hartzen badugu.

■ **Zein dira, zure ustez, liburuaren balio nagusiak?**

Txikia da, baina bere txikian oso aberatsa, batez ere zer testuingurutan ateratzen den jakinda, 1927an, artean, nik dakidala behintzat, euskal literaturaren historiaren libururik ez zen garaian, modu sistematikoan egindakorik behintzat. Meritu handiko lana da, bi aldetatik begiratuta gurtzenez. Batetik, garai hartan idazle klasikoaren lanak ez zeuden kalean, edonork eskuratzeko moduan; Orixek, Euskaltzaindikoa izateagatik eta *Euzkadi*-n lan egiteagatik, iturriak dauzka: Azkueren bibliotekan sarbidea zuen eta Urkixorenean ere bai, nire ustez. Bestetik, bi joeraren arteko gerra bizia zegoen garai hartan: aranismoarekin lotutako puristena eta besteena; Orixek, puristen kontra, tradizio klasikoaren erreibindikatu zuen.

■ **Hiru mende laurden geroago, zer neurritan gordetzen du balioa liburuak?**

Nork hobetu du Orixek autoreez daukan iritzia? Koldo Mitxelena, bere historia idaztean,

IMANOL OTEGI / ARGAZKI PRESS

SINBIOSIA

“«Herri literaturaren eta literatura jantziaren edo unibertsalaren arteko sinbiosia ezinbestekoa da»

FORMALISMOA ETA TESTUINGURUA

“«Estrapolazio handiak egin dira gure literaturan, testuingurua aintzat ez hartzearen ondorioz»

berresan egiten du Orixek esandakoa. Orixe Ameriketatik itzuli zenean, Mitxelena hari eskatu zion euskal literaturaren historia idaztea, iritzi zuzen eta zorrotza zuela bazekielako. Orixek ez zuen nahi izan, eta Mitxelena egitera behartuta sentitu zen, oinarri nagusi Orixerena hartuta, dudarik gabe. Orixerena ez da historia osoa, lehena izan zelako eta egiteko zeuzkan bitartekoak mugatuak zirelako, baina bere testuinguruan, garai hartan egin zitekeenaren neurriari begiratu, oso meritu handikoa da.

■ **Ahozko tradizioaren eta klasikoaren ezagutzaren garrantzia azpimarratu zuen Orixek.**

Mitxelena eta Villasantek baino garrantzi handiagoa eman zion Orixek ahozko tradizioari, horretan Manuel Lekuona eta beste batzuei aurea hartuz. Eta klasikoaren aurkikuntzan eta balioestean ere aitzindaria izan zen Orixe, Mitxelena baino askoz lehenago.

■ **Zer neurritan dira gure ga-**

rairako egoki Orixek egindako erreibindikazio horiek?

Nire ustez, herri literaturaren eta literatura jantziaren edo unibertsalaren arteko sinbiosia ezinbestekoa da. Literatura unibertsala egiteko eta kanpora irteko halako antsia edo irrika bat bizi dugu gaur; eta hori beharrezkoa da, baina ez nahikoa. Gaur egun gizarte zientzietan ikusten da pentsamendua lokalismoan oinarritzen dela, eta nik uste dut literaturak ere hori katu beharko lukeela. Pentsamenduak bertan egosi behar dira, gero kanpora proiektatzeko, bestela kolonizazioak ito egingo baikaitu. Horren inguruan literaturan despistea dagoela uste dut. Herri hizkuntzari dagokionez, herri hizkuntzaren presentzia literaturan ezinbestekoa da, bestela ez baita errotzerik eta transmisiorik. Horretan dago Bernardo Atxagaren prosaren baliorik handienetako bat.

■ **Trilogiako liburuetako bat zeuk idatzi duzu osorik: Kritika literarioaren lehen saioak (1926-1936).**

Garai hartan euskal literaturaren munduan zeuden kritikak eta eztabaidak esplikatu ditut liburu horretan. Oso gauza bixiak daude, *ezkutuko curriculum* deitzen zaionari dagozkionak. Garai hartako kritikak ez ziren nolana hikoak: sekulako zartakoak! Lan guztiz zientifikoa da, baina saiatu naiz modu arin eta ulerterrazean idazten. Zuzeneko iturriak erabili ditut, gutunak eta dokumentuak, baina nondik hartu ditudan aipatu gabe, horrelako aipamenak beste batzuen idazlanetan lotsarik gabe kopiatuta ikusteaz nazkatuta bainago.

■ **Garai hartako literaturaren interpretazio formalistari egiten diozu aurre liburuan.**

Nire iritzia da kritika literarioa eta sorkuntza ezin direla esplikatu beren testuinguruetatik aparte, inguruko gizartearekin lotu gabe. Kulturaren soziologian eskolatua naizenez, nik alderdi horri eusten diot, nahiz eta kritika formala ondo dagoela iruditzen zaidan, hori ere beharrezkoa dela. Testuinguruak

markatu egiten du beti, bai pentsakera, bai ideologia eta bai sorkuntza. Nire ustez, akats eta estrapolazio handiak egin dira gure literaturan, modu formalistatant jotuz testuingurua aintzat ez hartzearen ondorioz.

■ **Koldo Izagirrek eta Iñigo Aranbarrik ere jorratua dute gaia bien artean idatzitako liburu batean.**

Ez dut erabili liburu hori. Baina badut irakurri eta konparazioa egiteko asmoa.

■ **Azkenik, trilogiako azken liburua dugu: Aitzol, Lauaxeta eta Orixeren Testu hautatuak estetikat.**

Kritika literarioaren lehen saioak liburuan ageri den eztabaidaren azpian dauden oinarritzko hiru testuak biltzen ditu *Testu hautatuak estetikat* liburuak. Hiru, eta ez lau. Nik ez diot ematen saioaren kategoria edozein lani. Artikulu solteak, esaterako, ez dira saioak, eztabaidaren harian sortzen diren gogoetak baizik; Lizardik ere baditu horrelakoak. Saioa lan planifikatua, oinarritua eta sistematizatu da. Orixe izan zen lehena sistematizazio horretara iristen, eta gero, haren poemei egindako kritiken bidez, Lauaxeta ere horretara bideratu zuen. Lauaxetaren zazpi artikulu daude bilduak liburuan, baina ez dira solteak, elkarrekin osotasun batean lotuak baizik. Aitzol, berriz, *factotum*-a zen, sekulako boterea zuena, eta hark ere bazuen ikuspegi sistematizatu bat literaturaz. Berriazaleen eta populisten arteko eztabaida literarioa erakusten du testuek.

■ **Zu zeu, zeuk idatzitako liburuaren amaieran, paralelismo sinplifikatzaileen aurka agertzen zara.**

Nire ustez, egin daiteke prosa akademiko-zientifiko ederra; prosa akademikoaren handitasuna ulergarri egitean dago. Herri prosaren handitasuna, berriz, herriko hizkuntzari darion musikalitatearekin literatura unibertsala egitean dago.

■ **Norentzat dira hiru liburu berri hauek?**

Literatura munduan dabilen jendearentzat dira, gerra aurreko literaturaren inguruan interesa duen edonorentzat. Horretaz gain, estiloagatik-eta, liburu hauek batxilergoan sartu beharrezkoak direla iruditzen zait, eta baita fakultateetan ere, estilo kritikak egiteko eta iturriak zuzenean ezagutzeko.